

Private cultuurfondsen brengen dynamiek in de cultuur¹

De betekenis van private cultuurfondsen neemt toe en krijgt een ander karakter, van investeerder naar initiator, meedenker en partner in nieuwe samenwerkingsvormen. Alleen is dat nog niet zo zichtbaar. Het is dan ook zaak hun potentieel beter in kaart te brengen om het ten volle te kunnen benutten.

Langzaam maar zeker sorteert de overheid voor op de nieuwe cultuurbeleidsperiode 2017-2020. Voorbereidende analyses en verkenningen beschouwen de overheid nog steeds als de meest dominante partij in de financiering van cultuur. Inbreng van private cultuurfondsen zien de overheden en hun adviesorganen als louter aanvullend. Hoewel de cultuurfondsen de financiële rol van de verschillende overheden niet zullen kunnen overnemen, lijkt de tijd rijp voor meer aandacht voor de stimulerende en innoverende rol die deze fondsen kunnen spelen in de cultuursector.

Rol onderbelicht

In *De cultuurverkenning: ontwikkelingen en trends in het culturele leven in Nederland* stelt de Raad voor Cultuur dat de bron van de veerkracht en dynamiek van de sector vooral bij de overheid

ligt (Raad voor Cultuur 2014). Veel aandacht voor het particulier initiatief, het cultuurmecenaat in het algemeen en private cultuurfondsen in het bijzonder, is er niet. Ook de adviesaanvraag van minister Bussemaker aan de Raad voor Cultuur spreekt nergens van filantropie, cultuurmecenaat of private cultuurfondsen. Wel noemt zij nieuwe financieringsvormen, zoals microkredieten, borgstellingsfondsen en dergelijke (Bussemaker 2015).

In de onlangs door de Raad voor Cultuur gepubliceerde *Agenda cultuur 2017-2020 en verder* stelt de raad nogmaals dat niet verwacht kan worden dat particuliere of private initiatieven de rol van de overheid kunnen overnemen (Raad voor Cultuur 2015). Maar over die initiatieven wordt opnieuw slechts zijdelings gesproken. Dit is opmerkelijk omdat, op initiatief van de vereniging van vermogensfondsen FIN, de afgelopen jaren verkennend overleg plaatsvond tussen enkele grote cultuurfondsen en de Raad voor Cultuur. Dit heeft echter niet tot een gedeelde doelstelling geleid. Wellicht dat het door de Raad aangekondigde nader advies over private financiering en crowdfunding dieper ingaat op het potentieel van de private cultuurfondsen, maar vooral nog lijkt private financiering voor de overheid en haar adviseurs *quantité négligeable*.

Dat de rol van de private fondsen en institutionele mecenasen onderbelicht blijft, wordt in de hand gewerkt doordat de informatie erover summier en versnipperd is. De tweejaarlijkse publicatie *Geven in Nederland*, die volgt uit een permanent onderzoek van de Werkgroep Filantropische Studies naar het geefgedrag in Nederland, is enig in zijn soort en daardoor een essentiële informatiebron voor het totaalbedrag dat particulieren, bedrijven en private fondsen jaarlijks schenken aan onder meer culturele doelen. Ook worden de geefmotieven toegelicht. Voor 2013, het laatste onderzochte jaar, becijferden de auteurs een totale bijdrage van 79 miljoen euro aan cultuur door private fondsen (Bekkers et al. 2015).

Het *Fondsenboek 2015*, vooralsnog de meest toegankelijke bron voor informatie over de afzonderlijke private fondsen, geeft onder het begrippenpaar 'kunst en cultuur' 410 fondsen (Duijts et al. 2015). Helaas ontbreekt gedetailleerde financiële informatie, waardoor het lastig

Figuur 1. Cumulatief overzicht bijdragen aan kunst en cultuur door de achttien onderzochte private fondsen (in miljoenen euro's)

is om de omvang van de bijdragen van mecenasen en private fondsen betrouwbaar in kaart te brengen en de groeipotentie op waarde te schatten. Het lijkt mij dat hier een taak ligt voor de Cultuurindex Nederland van de Boekmanstichting en het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Aantal en omvang nemen toe

Op grond van een eigen, niet-wetenschappelijk onderzoek heb ik vastgesteld dat de jaarlijkse bijdrage aan culturele doelen van een groep van achttien zeer uiteenlopende landelijke private fondsen² de laatste tien jaar significant gestegen is (zie figuur 1). Er kwamen tal van nieuwe cultuurfondsen bij. Ook het Prins Bernhard Cultuurfonds zag het aantal fondsen op naam in twee jaar tijd met bijna 50 groeien naar ruim 330 in 2014. Het jaarlijkse totaal aan bijdragen steeg eveneens indrukwekkend. De achttien onderzochte fondsen schonken in 2005 ruim 60 miljoen euro aan culturele doelen: in 2013 was dit al ruim 90,5 miljoen euro, een stijging van 50 procent.

Het is niet vast te stellen of deze stijging enige relatie heeft met de overheidsbezuinigingen, al lijkt het niet waarschijnlijk. Elders sprak ik van de opkomst van de 'mondige mecenas', die zich geenszins geroepen voelt om de traditionele plaats van de nu terugtrekkende overheid in te nemen (Rienstra 2014). Dit blijkt ook uit →

eerder onderzoek in 2013 door de VU Werkgroep Filantropische Studies (Schuyt et al. 2013). Op de stelling dat vermogenden meer zouden gaan geven als de overheid bezuinigt op maatschappelijke organisaties, reageerde 80 procent van de ondervraagden onverschillig of zelfs afwijzend.

Er ligt een complex van motieven ten grondslag aan het geven, zoals affiniteit met een specifiek doel, de wens een stimulerende rol te kunnen spelen, verwezenlijking van idealen en verantwoordelijkheidsgevoel, maar ook de persoonlijke affiniteit met een culturele organisatie.³ Fiscale prikkels, zoals de multiplierregeling voor schenkingen aan culturele Algemeen Nut Beogende Instellingen (ANBI's), zijn zeer waarschijnlijk een aanmoediging om meer te geven, maar vrijwel nooit het primaire motief (Weekers 2011; zie Bekkers et al. 2015).

Opmerkelijk is de toename van fondsen waarvan de initiatiefnemer een ondernemersachtergrond heeft en die nadrukkelijk zelf de keuze van de culturele doelen en de wijze van financiële interventie wil bepalen. Voorbeelden zijn de Turing Foundation (opgericht in 2006) en de VandenEnde Foundation (opgericht in 2001).

Fondsen als *game changers*

Met respect voor de rol van de overheid als hoeder van onze cultuur is het dus hoog tijd voor een nieuwe kijk op de potentie van private cultuurfondsen en hun motieven om verschil te willen maken en zelfs sturend te zijn. De variatie aan fondsen is groot. Sommige zijn geëquipeerd met een professionele, betaalde staf, andere worden gerund door een klein bestuur van voornamelijk vrijwilligers. De hierboven genoemde relatief jonge fondsen hebben een ruime doelstelling die aansluit op actuele situaties in de cultuursector. Er zijn ook fondsen met een van lang her daterende doelstelling, zoals muziekles voor jonge weesmeisjes. Het is een illusie te

verwachten deze allemaal op een lijn te kunnen krijgen. Hun autonomie is hun te dierbaar. Maar het is zeker haalbaar om krachten te bundelen waardoor fondsen effectiever kunnen functioneren. Er zijn goede voorbeelden van private fondsen die door onderlinge samenwerking nieuwe kansen scheppen. Zoals het Blockbusterfonds, een samenwerkingsverband dat in 2012 op initiatief van de VandenEnde Foundation werd aangegaan met het Prins Bernhard Cultuurfonds, VSBfonds en de BankGiro Loterij.⁴ Dit fonds maakt grote, risicovolle culturele evenementen mogelijk middels substantiële geldleningen, garantiebijdragen en aankoop van culturele producten zoals toegangskaarten.

Ook hebben enkele cultuurfondsen, onder regie van Het Concertgebouw, gezamenlijk substantieel geïnvesteerd in een unieke, digitale leer methode voor muzikeducatie in het primair onderwijs. Een toegankelijk en praktijkgericht leermiddel, waarvoor de markt tot nu toe geen interesse had. Andere fondsen, zoals het RCOAK, Roomsch Catholijk Oude Armen Kantoor, en het Fonds Sluyterman Van Loo, hebben de handen ineengeslagen om ouderen in culturele activiteiten te laten participeren. Private cultuurfondsen ontwikkelen zo, vaak samen met culturele instellingen, nieuwe initiatieven en functioneren als *game changer*.

Publiek-private samenwerkingsvormen zijn er ook. Een goed voorbeeld is de samenwerking tussen het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en enkele private cultuurfondsen. Minister Bussemaker heeft bijvoorbeeld met Joop van den Ende afgesproken gezamenlijk het muziekonderwijs op school een impuls te geven. Het ministerie trekt er tot 2020 25 miljoen euro voor uit, de VandenEnde Foundation samen met andere private partijen eenzelfde bedrag.

Soms lijken de formele voorwaarden waaronder publieke partijen moeten opereren op gespannen voet te staan met de souplesse en flexibiliteit waarmee private fondsen kunnen functioneren. Dit neemt niet weg dat in het toekomstige cultuurbeleid van de overheid een duidelijker rol weggelegd kan zijn voor private cultuurfondsen. Niet als de verstelnaaisters van een mottige cultuurbegroting, maar als volwaardige partijen, die op hun eigen wijze dynamiek teweegbrengen in het culturele landschap.

Het is hoog tijd voor een nieuwe kijk op de potentie van private cultuurfondsen

---

Herwaardering van particulier kapitaal

In zijn recente verkenning *Cultuur herwaarderen* doet de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) enkele voorstellen voor het opzetten van specifieke durfkapitaal- en impactfondsen. De WRR ziet hier een rol voor particuliere financiers die sociale en artistieke impact willen combineren (Schrijvers et al. 2015). Deze ideeën sluiten goed aan bij de ondernemersachtergrond van veel initiatiefnemers van cultuurfondsen. De door de WRR gesuggereerde samenwerkingsvormen moeten daarom zeker betrokken worden bij de gedachtevorming over het cultuurbeleid na 2016. Veel private cultuurfondsen hebben namelijk niet alleen financiering in te brengen, maar ook waardevolle kennis en toegang tot relevante netwerken.

Voor de culturele instellingen zijn er uitdagingen en kansen om het eroderende, klassieke financieringsmodel van overwegend publieke subsidiëring om te buigen in nieuwe initiatieven en samenwerkingsvormen. Private cultuurfondsen kunnen daar een constructieve rol in spelen, ook als investeerder, meedenker en partner.

Het is dan ook zaak het potentieel van bestaande private cultuurfondsen beter in kaart te brengen en te benutten. Goed voorbeeld doet goed volgen, en wie weet kunnen we over enkele jaren opnieuw een stijging van 50 procent of meer in het totaal van bijdragen van de private fondsen constateren. ●

Met dank aan Frieda Gustavs en Ineke van Hamersveld

Literatuur

- Bekkers, R., Schuyt, Th.N.M. en B.M. Gouwenberg (red.) (2015) *Geven in Nederland 2015: giften, nalatenschappen, sponsoring en vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Bussemaker, J. (2015) *Toekomst cultuurbeleid en basisinfrastructuur 2017-2020*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (www.rijksoverheid.nl)
- Duijts, S. (et al.) (red.) (2015) *Fondsenboek 2015*. Zutphen: Walburg Pers.
- Raad voor Cultuur (2014) *De cultuurverkenning: ontwikkelingen en trends in het culturele leven in Nederland*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Raad voor Cultuur (2015) *Agenda cultuur 2017-2020 en verder*. Den Haag: Raad voor Cultuur.
- Rienstra, R. (2014) 'De mondige mecenas'. In: *Con Spirito: een klinkend slotakkoord voor Cas*, 41-45.
- Schrijvers, E., A.-G. Keizer en G. Engbersen (red.) (2015) *Cultuur herwaarderen*. Amsterdam: Amsterdam University Press. (www.wrr.nl/publicaties/publicatie/article/cultuur-herwaarderen-30)
- Schuyt, Th.N.M., B. Gouwenberg en R. Bekkers (red.) (2013) *Geven in Nederland 2013: giften, nalatenschappen, sponsoring en vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Weekers, F.H.H. (2011) *Wijziging van enkele belastingwetten (Geefwet)*. Tweede Kamer 33.006. (www.officielebekendmakingen.nl)

Noten

- 1 Onder private cultuurfondsen wordt hier verstaan: particuliere fondsen die culturele doelen ondersteunen met geld en andere middelen, voornamelijk afkomstig uit (eigen) vermogen.
- 2 Het betreft de volgende fondsen: VandenEnde Foundation, VSB Fonds, Fonds 1818, Gieskes-Strijbis Fonds, Gravin van Bylandt Stichting, Prins Bernhard Cultuurfonds, Turing Foundation, Stichting Dioraphte, Fonds 21, Ammodo, BUMA cultuur, BNG Cultuurfonds, Lirafonds, Frederik Mullerfonds, K.F. Hein fonds, Vereniging Rembrandt, Van den Berch van Heemstede Stichting, Sena. Op een enkele uitzondering na besteden deze fondsen jaarlijks minimaal 100.000 euro aan cultuur. Voor de selectie zijn het *Fondsenboek 2015* (Duijts et al. 2015) en de Kennisbank Filantropie gebruikt. Sommige fondsen zijn na 2005 opgericht.
- 3 www.understandingphilanthropy.com
- 4 www.blockbusterfondsen.nl